

ÖDEMiŞ MÜZESİNDEN BİR GRUP IUSTINIANOS ve II. IUSTINOS DÖNEMİ SİKKEİ

Ceren ÜNAL*

Ödemiş Müzesinde bulunan I. Iustinianos ve II. Iustinos dönemine ait bir grup sikkeyi katalog olarak tanıtmadan önce, I. Iustinianos ve II. Iustinos döneminde yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmelerin yanı sıra, bu imparatorların iktidarları sırasında Bizans sikke sisteminin gelişimi ve sisteme getirilen yenilikler ile darphane sisteminden bahsetmek daha doğru olacaktır.¹

483 yılında doğan I. Iustinianos 13 Kasım 565 yılında ölmüştür. I. Iustinianos, 1 Ağustos 527 yılında amcası I. Iustinos'un ölümünden sonra tek başına imparator olduğunda 45 yaşında olması nedeniyle, imparatorluk politikası hakkındaki görüşü biçimlenmiştir.² I. Iustinianos 1 Ağustos 527-14 Kasım 565 tarihleri arasında imparatorluk yönetiminde bulunmadan önce, Bizans İmparatorluğu batıda büyük kayıplar vermiş ve İtalya'da Ostrogotlar, İspanya'da Vizigotlar ve Kuzey Afrika'da Vandallar krallıklar kurmuşlardır. I. Iustinianos tahta geçtikten sonra kaybedilen batı eyaletlerini tekrar ele geçirmiş, ilk olarak Vandallardan 534 yılının Mart ayında Kuzey Afrika alınmıştır. Daha sonra, 535 yılında komutan Belisarios donanması ile Sicilya'ya ulaşmış ve Sicilya'yı birkaç ay içerisinde ele geçirmiştir. Ravenna ise tekrar fethedilmiş, 540 yılında Got kralı yakalanmıştır. Aynı yıl, Sasaniler Suriye'yi işgal ederek Antiokheia'yı yıkmıştır. I. Iustinianos, doğudan gelen Sasani tehlikesini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Komutanları Belisarios ve Narses Suriye ve İtalya sınırlarına

*Araş.Gör. Celal Bayar Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

¹ Ödemiş Müzesinde yapmış olduğum bu çalışmada Ödemiş Müze Müdürü Mehmet TUNA ve Müze sikke seksiyonu sorumlusu Aynur AKKAN hanımın ilgisi ve sonsuz yardımı ile karşılaştım. Burada kendilerine teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ödemiş Müzesi sikke seksiyonunun çok iyi bir biçimde düzenlenmiş olması ve Müze envanter defterlerinin de çok düzenli bir biçimde tutulmuş olması çalışmama büyük bir kolaylık sağlamıştır. Ödemiş Müzesinde, altın solidus ve fraksiyonları özel bir kasada muhafaza edilmektedir. Ayrıca yapmış olduğum bu kısa çalışmada değerli bilgileri ile bana yol gösteren ve beni destekleyen hocalarım Prof. Dr. Zeynep MERCANGÖZ ve Yard. Doç. Dr. Lale DOĞER'e, solidus ve bakır sikke birimlerinin örneklerini almamda yardımcı olan Rıfat Onat CANUYAR'a da ayrıca teşekkürlerimi sunarım

² P. Whitting, *Byzantium An Introduction*, Oxford 1971, sayfa 17.

seferler düzenlemişler ve sonunda Sasaniler ile 545 yılında ateşkes imzalanmıştır. 555 senesinde batı Akdeniz dünyası Bizans imparatoru Iustinianos döneminde tekrar Roma gölü haline gelmiştir. Doğuda ise Sasani tehlikesi nedeniyle Hindistan ve Çin ile yapılan ipek ticareti Kızıldeniz ve Kırım üzerinden yapılmaya başlanmıştır.

I. Iustinianos zamanının büyük tarihçisi Prokopios yazdığı 'Gizli Tarih' adlı eserinde I. Iustinianos'un Latince konuşan ve bir Romalı gibi düşünen, karısı Theodora'nın ise Grekçe konuşan ve bir Bizanslı gibi düşünen kişiler olduğundan bahsetmiştir. Her ne kadar her ikisi de fikir ayrılıklarına sahip olsalar da, 548 yılında Theodora'nın ölümüne kadar birlikte hareket etmişlerdir.³ Aynı zamanda, I. Iustinianos imparatorluğun her alanda yeniden yapılanmasına önem vermiştir. Bu dönemde önemli yapılar inşa edildiği gibi şiir, resim, teoloji, bilim, tıp ve tarih yazıcılığı alanlarında da çok aktif çalışmalar yapılmıştır. Dolayısıyla tarihçiler tarafından I. Iustinianos dönemi Bizans İmparatorluğu'nun 'İlk Altın Çağı' olarak adlandırılmıştır. Mimar Tralles'li Anthemios ve Miletos'lu Isidoros tarafından 532-537 yılları arasında Hagia Sophia kilisesi inşa edilmiştir. Ayrıca, imparator I. Iustinianos kanunları revizyona sokarak 529 yılında Codex Iustinianos'u, 533 yılında Digest, Pandects ve Institutes'i ve yurttaşlar yasası derlemesi olan Corpus Iuris Civilis'i yazdırmıştır. Iustinianos döneminde yaşanan en önemli olumsuzluklar ise; 532 yılında yaşanan Nika ayaklanması ve 541/2 yılında başlayarak 200 yılı aşkın bir süre devam eden veba salgını olmuştur. Bazı tarihçiler doğu Roma İmparatorluğunun çöküşünü, imparator I. Iustinianos'un 565 yılında ölümü sonrası bu altın çağın kapanması ile başlatırlar.

I. Iustinos ve I. Iustinianos'un 4 Nisan-1 Ağustos 527 yılları arasında tahttaki kısa süren ortak iktidarları sırasında sikkeler altın ve bronz madenlerinden basılmıştır. İki imparator sikkelerinin ön yüzünde yan yana otururken ve **D N IVSTIN ET IVSTINIAN PP AVG** lejandı ile tasvir edilmişlerdir. Altın ve bronz metallere basılan bu sikkeler çok az miktarda bulunmuşlardır.⁴ I. Iustinos ve II. Iustinianos'un kısa süren ortak hükümdarlık dönemi olan Nisan-Ağustos 527 tarihinde, solidus birimi için iki imparatoru tahtta yan yana gösteren etkileyici bir ön yüz dizaynı bulunmaktadır. (Res. 1)⁵

İmparatorun, iktidarı sırasında basılan altın ve bakır sikkelerinde muhteşem tasvirleri yapılmıştır. Bu dönemde basılan sayısız sikke üzerinde imparatorun adı ve ünvanı **D N IVSTINIANOS PP AVG** olarak geçer. I. Anastasios ve I. Iustinos dönemlerinde, imparatorlar solidus sikkelerinde $\frac{3}{4}$ profilden, solidusun fraksiyonlarında, gümüş ve bakır sikke birimlerinde ise profilden resmedilmişlerdir. İmparator I. Iustinianos'da, iktidara ilk geldiği dönemde basılan sikkelerinde $\frac{3}{4}$

³ P. Whitting, *a.g.e.*, sayfa 18.

⁴ H. Goodacre, *A Hand Book of the Coinage of the Byzantine Empire*, London 1967, s. 67.

⁵ Bkz. DOC, Plate XII, A 1a.

Ödemiş Müzesinden Bir Grup I.Iustinianos ve II. Iustinos Dönemi Sikkesi

profilden tasvir edilmiştir. Sikke tasvirlerinde, tam cepheden betimleme üslubunun kesin olarak kullanımı imparator I. Iustinianos iktidarı sırasında basılan sikkelerinde görülmüştür. Iustinianos'un iktidarı boyunca, soliduslarda $\frac{3}{4}$ cepheden portre tipinden, tam cephe büstlerine geçiş gerçekleşmiştir. İmparatorun tam cepheden büstünü taşıyan sikkeleri Nisan 538 yılından sonra tedavüle girmiştir. Fakat, Roma İmparatorluğu zamanında bir gelenek halini almış olan imparatorun profilden betimlenmesi üslubu da bir anda kaybolmamıştır. İmparatorun, daha sonra basılan sikkelerinde tam cephe tasvirleri de yer almıştır. Bu tasvir üslubu özellikle küçük birimlerde, imparator II. Iustinianos'un ilk hükümdarlığının sonlarına kadar, yani 685-695 yıllarına kadar devam etmiştir. Bu betimlemelerin yanı sıra, bir kaç sikke örneğinde de imparator tahta oturur vaziyette tasvir edilmiştir.⁶ Bizans sikkelerinde imparator, imparatorluk sivil elbisesi olan khalmys, askeri kostüm olarak pladumentum-zırh, resmi elbise olarak ise loros kostümü giymiş biçimde tasvir edilmiştir. I. Iustinianos'tan itibaren imparatorlar, sikke tasvirlerinde haç globus taşıy biçimde gösterilmişlerdir. Sikke tasvirlerinde tam manasıyla cephe portre betimleme üslubu kesin olarak I. Iustinianos 527-565 sikkelerinde görülmüştür.

Bazı imparatorlar sikkelerinde kimi zaman tek başlarına ayakta ya da otururken, kimi zaman da aile bireyleri ya da iktidarı paylaştıkları ortak imparator ile betimlenmişlerdir. I. Iustinos iktidara ortak ettiği I. Iustinianos ile beraber, II. Iustinos karısı Sophia ile, Mavrikios Tiberios Konstantia ve Herakleios oğulları Herakleios Konstantinos ve Heraklonas ile beraber tasvir edilmiştir.

Hıristiyanlığın kabulü ile pagan tasvirlerin yerini Hıristiyan ikonografisi almıştır. Artık bundan sonra pagan inanışa ait betimlemeler kesinlikle kullanılmamıştır. Hıristiyan inancı çerçevesinde, bu dini benimsetmenin bir yolu olarak sikke tasvirleri de bir anlamda kullanılmış olmalıdır. Sikkelerde tasvir edilmiş en önemli dini semboller; İsa'nın monogramı ve haçtır. Özellikle haç, sikke motifi olarak 5. yüzyılda önemli bir yere sahip olmuş ve sikkeler üzerinde de yer almıştır. Bu dönemde, basamaklar üzerinde haç betimlemesi Hıristiyan inancının önemli bir simgesi haline gelmiştir. İkonoklasms döneminde çeşitli tipleri ile haç motifi daima sikke tasviri olarak kullanılmıştır. I. Iustinianos döneminde 527-565, inşa edilen Hagia Sophia Kilisesi'nde bulunan basamaklar üzerindeki haç betimlemesi, bu tip tasvirin sikkelerde kullanılmasına ilk örneği teşkil etmiştir.

I. Iustinianos'un, 1 Nisan 527 tarihinde I. Iustinos ile ortak tahta çıkışından başlayarak belirlenen 12. saltanat yılı olan 538/9 tarihinde basılan bronz sikkelerde bir yenilik yapılmıştır. Bu tarihten itibaren, basılan bakır sikke birimlerinin arka yüzlerinde yer alan değer işaretinin sağ boşluğuna imparatorun saltanat yılı darp edilmesi sayesinde bakır sikke birimlerinin tarihlendirilmesinde kolaylık sağlamıştır. Ayrıca, her ne kadar

⁶ H. Goodacre, *A Handbook of the Coinage of the Byzantium Empire*, London 1967, sayfa 69, 70, 71.

Roma profil büst portresi sikke betimleme tipi olarak devam etmiş olsa da, Bizans sikke tasvirlerinde tam cephe portre tipi ilk defa 538/9 yıllarında düzenli olarak kullanılmıştır. İmparatorun gümüş sikkelerine ek olarak, Ostro-Got krallar tarafından I. Iustinianos'un ismi ve büstünü taşıyan çok sayıda imitasyon küçük gümüş sikkeler basılmıştır.

I. Iustinianos Anastasios'un yaptığı gibi, imparator Augustus'un bronz sikke birimi ile altın solidus birimini bir sistemle değiştirerek, mevcut sikke birimlerini yeniden yapılandırmıştır. Dolayısıyla, I. Iustinianos iktidarı sırasında follisin ağırlığında bir takım değişiklikler yapmıştır. I. Iustinianos'un yaptığı bu değişiklikler özellikle Antiokheia darphanesi basımlarında çok net biçimde görülmüştür. İmparator I. Iustinianos 526-29 yılları arasında follisin ağırlığını 15 grama düşürerek değerini azaltmıştır. Daha sonra, 529-533 yılları arasında follisi tekrar yenileyerek, ağırlığını 17 grama yükseltmiştir. Fakat, 533 ve 537 yılları arasında başarılı bir değer düşürülmesi gerçekleştirerek, follisin ağırlığını 13.5 grama düşürmüştür. I. Iustinianos 538/9 yıllarında batıdaki son zaferini kazanarak, follisin ağırlığını 22 grama çıkarmış ve çapını da 42 mm. olarak büyümüştür. Aynı zamanda, follisin ticaretteki takas değerini 180 folles=7200 nummiae olarak değiştirerek, solidusun ticarete tekrar kullanılmasını sağlamıştır. Bu dönemde, follis sikke birimi üzerinde yapılan bu ayarlama ile follisin değerinde bir yükselme gerçekleşmesi amaçlanmıştır. Bundan sonra imparator, hem follis hem solidus sikkelerinde, Hıristiyan dünyası üzerindeki iktidarını sembolize eden bir biçimde tam cepheden ve bir elinde üzerinden haç yükselen bir küre taşıyıcı biçimde betimlenerek yer almıştır. I. Iustinianos, bakır para birimi ile ilgili olarak yaptığı bu üçüncü ve son reformundan itibaren enflasyonu bir yüzyıl boyunca tersine çevirmiştir. I. Iustinianos'un bu ağırlıkta bastırıldığı follis ise Principatus döneminin sestertius'u⁷ ile alım gücünde karşılaştırılabilir. ⁸ Ayrıca, I. Iustinianos 5.25 gram ağırlığında duodecanummiae=12 nummiae olarak adlandırılan nadir bir birimi ve bu birimin yanı sıra 6 ve 3 nummiae değerinde sikke birimlerini de tedavüle sokmuştur. Gerek üretim kalitesi, gerekse ağırlık olarak, duodecanummiae İskender'in bastırıldığı tetradrahminin⁹ yeniden adlandırılmış bir şekli olarak görülmüştür.¹⁰ I. Iustinianos döneminde tekrar faaliyetine başlayan Thessalonike darphanesi duodecanummiae biriminin fraksiyonlarını basarak, Yunanistan'ın kuzeyinde ve Balkanların aşağısında bu sikkenin kullanılmasını sağlamıştır.

⁷ **sestertius:** İlk defa M.Ö. 213-212 arasında basılan, 1.12 gram ağırlığındaki gümüş sikke denarius'un dörtte biri değerindeki gümüş sikke birimi.

⁸ K. W. Harl, *Coinage in the Roman Economy 300 B.C. to A.D. 700*, London 1996, sayfa 193.

⁹ **Tetradrahmi:** 4 drahmi değerinde, 17.24 gram ağırlığında Grek gümüş sikke birimi.

¹⁰ K. W. Harl, *a.g.e.*, sayfa 194.

Ödemiş Müzesinden Bir Grup I.Iustinianos ve II. Iustinos Dönemi Sikkesi

Ünlü tarihçi Prokopios imparator I. Iustinianos'u solidusa gümüş katarak ayar bozmakla itham etmiş olsa da, Iustinianos'un yaptırdığı bu ayar değişikliği solidusun ılımlı bir biçimde ayarının düşürülmesidir.

3. ve 4. yüzyıllarda büyük miktarda sikke basımı yapılmasının aksine, imparator Anastasios ve Iustinianos enflasyonu aşağı çekmek amacı ile ve zorlayarak tek bir nakit para birimi basımını gerçekleştirmişlerdir.¹¹ Bu ekonomik önlem ise, imparatorluk darphanelerinin birbirleri ile olan iletişim ağında eksiklik yaratmıştır. Az sayıda darphane ile sikke basımı yaptıran imparatorlar Anastasios ve I. Iustinianos yine de, yeniden düzenlenmiş farklı değerlerde follis basımı yaparak şaşırtıcı bir başarıya ulaşmışlardır. Bu follis birimleri, eski basımların yerini alarak müzmin bir biçimde devam eden eksiklikleri de tamamlamışlardır. I. Iustinianos iktidarında 538-42 yılları arasında, metropolit darphanelerin 9 tane officinae-işliğinde sikke basımı yapılmıştır. Bu işliklerin 5 tanesi başkent Konstantinopolis'de, 2 tanesi Kyzikos'da ve 2 tanesi de Nikomedeia'da yer almıştır. Bu metropolit darphaneler ve işlikleri faaliyetlerine her yıl devam etmişlerdir. I. Iustinianos, artık daha fazla sikke basımı yapılmasını istemediği zaman ise, bu darphanelerde önceden basılmış olan sayısız follis ve fraksiyonları sirkülasyonda kalmaya devam etmiş ve daha sonra da bu sikkelerin bir çoğunun üzerine imparator Herakleios (610-41) tarafından tekrar basım yapılmıştır.¹² I. Iustinianos, imparatorluğun batısında tekrar fethettiği yerlerde follis sikkesinin kullanılmasını zorlamıştır. Follis ve fraksiyonlarının kendilerine ait varyasyonları, ilk olarak Kartaca'da 534-41 ve sonra Roma'da 538-45 yılları arasında kullanılmıştır.

I. Iustinianos döneminde çok sayıda bakır sikke basılmıştır. Bakır sikkelerin üzerinde darphane isimleri ve tarihlerin bulunması ise son derece önemli bir özelliktir. I. Iustinianos'un komutanı Belisarios'un gerçekleştirdiği fetihlerin ardından, imparatorluk toprakları genişleyince darphane sayısı da artmıştır. Konstantinopolis, Thessalonike, Nikomedeia, Kyzikos, Antiokheia (ki o dönemdeki yeni adıyla Theoupolis), Aleksandreia, Kartaca, Sicilya, Roma, Ravenna, ayrıca Salona ve Perugia gibi birkaç önemsiz darphanede de sikke basımı sürdürülmüştür. 5. yüzyılın başlarından itibaren daimi imparatorluk ikametgahı olması sebebiyle, imparatorluğun doğusunda sadece başkent Konstantinopolis'de altın sikke basılmıştır. Thessaloniki darphanesi, özellikle II. Theodosios ve Iustinianos dönemlerinde az miktarda altın sikke basımı ile sistemin dışında kalmıştır. I. Iustinianos'un daha sonra yaptığı fetihler sonucu geri alınan Roma ve Ravenna'daki darphaneler, altın ve gümüş sikke basımında uzun bir dönem önemlerini korumuşlardır.¹³ (Res. 2)¹⁴

¹¹ K. W. Harl, *a.g.e.*, sayfa 194.

¹² K. W. Harl, *a.g.e.*, sayfa 195.

¹³ M. F. Hendy, *The Economy, Fiscal Administration and Coinage of Byzantium*, Northampton 1989, sayfa 142.

¹⁴ Bkz., DOC, Plate XLV A318a, Plate XLVI A333a.

I. Iustinianos'un İtalya, Kuzey Afrika ve İspanya'yı fethetmesi sonucu imparatorluğa katılan yeni eyaletlerin ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla darphane kurulması gerekmiştir; Kartaca (Afrika), Roma, Ravenna, Salona (Dalmaçya'da), Kartagena (İspanya'da), Khersonesos (Kırım'da). 533/4 yılında Kartaca (CAR, KAR) darphanesi ve Ravenna darphanesi takribi 540 yılında faaliyete geçmiştir. Krimea'daki Khersonesos, daha az önemli Numidia'daki Konstantine, Perugia ve Salona darphaneleri gibi diğer darphanelerde bu genişleme döneminde aktif olmuşlardır.¹⁵ Hatta Khersonesos darphanesi, 7. yüzyıldan sonra 10. yüzyıla kadar darphanelerin hızla kapandığı dönemde de Konstantinopolis dışındaki tek darphane olarak sikke basımına devam etmiştir. I. Iustinianos'un tahtta kaldığı uzun süre olan 527-565 yılları arası, Bizans eyaletlerindeki darphane sisteminin doruk noktası olmuştur. Bu dönemde çeşitli zamanlar içerisinde en az 14 darphane faaliyette olmuştur.¹⁶

Kuzey Afrika'nın tekrar fethi ile Kartaca darphanesi 10 tane işliğini A-I işlik işletmeleri arasında bir sıra haline sokmuştur. (Res. 3)¹⁷

İspanya'da bulunan Kartagena darphanesi imparatorlar Iustinianos, Mavrikios, Phokas ve Herakleios iktidarlarında sadece altın sikke birimi olan tremissis basılmış görünmektedir. Herakleios döneminde ise tüm bölge imparatorluk idaresinden çıkmıştır. Altın metali ve tremissis biriminin özellikle üzerinde durulması, diğer imparatorluk darphaneleri arasında istisnai bir durum olmuştur. İspanya darphanesi için tremissis standart sikke birimi haline gelmiştir ve bazı değerlerde Vizigot krallar tarafından çok büyük miktarda basılmışlardır.

I. Iustinianos döneminde Dalmaçya, Illirya prefectumu'na dahil edilmeden ve Ostrogotlar tarafından alınmadan önce, daha önce darphanesi olmayan Salona'daki darphanede nummus'un katsayıları basılmıştır. (Res. 4)¹⁸

Khersonesos darphanesi basımlarını küçük bakır sikke birimlerinde Iustinianos, Mavrikios ve Herakleios dönemlerinde yapmıştır.¹⁹ Khersonesos darphanesinin bastığı sikkeler kalite olarak kaba tarzda basılmıştır. (Res. 5)²⁰

I. Iustinianos döneminde İtalya'da basılan altın sikkeler iki farklı grupta incelenmiştir. Bir grup, Ostrogot sikkelerinin büyük bir bölümünü açıkça görülen karakteristik özellikleri ile devam ettirmiştir. Diğer grup ise, farklı bir karaktere sahip

¹⁵ D. R. Sear, *Byzantine Coins and Their Values*, London 1974, sayfa 18.

¹⁶ D. R. Sear, *a.g.e.*, sayfa 18.

¹⁷ Bkz., DOC, Plate XLII Æ 286a.

¹⁸ Bkz., DOC, Plate XLVIII Æ 358.3.

¹⁹ M. F. Hendy, *a.g.e.*, sayfa 141.

²⁰ Bkz., DOC, Plate XXIV Æ 108.2.

Ödemiş Müzesinden Bir Grup I.Iustinianos ve II. Iustinos Dönemi Sikkesi

olarak I. Iustinianos'un ardılları tarafından basımlarına devam etmiştir. Birinci grupta yer alan, temeli Ostrogotik sikkelere dayanan altın sikkeler Roma'da basılmışlardır. İkinci grup sikkeler Ravenna darphanesine atfedilmişlerdir. W. Wroth; Ravenna darhanesinin 540 yılında tekrar ele geçirilmesinden hemen sonra düzenli sikke basımına başladığını belirtir. Alfred Bellinger'da; Narses'in büyük bir ordu ile kuzey İtalya'ya gelişi ile bağlantı kurarak ilk bakır sikke basımının 552/3 tarihlerinde başladığını düşünmektedir. Aynı zamanda, büyük olasılıkla da altın ve gümüş sikke basımının aynı tarihte başladığını düşünmektedir.²¹ Fakat I. Iustinianos iktidarının bitiminden önce altın sikke darbı Roma'dan Ravenna'ya taşınmıştır. I. Iustinianos döneminde, Ravenna'da yeni kurulan imparatorluk darphanesinde basılan gümüş sikkelerin arka yüz tiplerinden bazıları değer işaretini taşımaktaydı; **CN** (= 250 nummi) ve **PKE** (= 125 nummi).²² (Res. 6)²³

Özellikle Afrika ve İtalya'da bulunan imparatorluk darphanelerinde basılan gümüş sikke birimlerinin çoğunluğu Bizans erken sikke serilerinin özelliklerini taşımaya devam etmiştir. .

Bizans sikkelerinde imparatorun tahta çıkış yılı sadece bakır sikkelerde I. Iustinianos döneminden itibaren görülmeye başlamış ve 8. yüzyılın başlarından itibaren de bu uygulama ortadan kalkmıştır.²⁴ Roma rakamları ile verilen imparatorun tahta çıkış yılı bize aynı zamanda sikkenin basım yılını da vermiştir.²⁵ 6. yüzyıldan 8. yüzyılın erken dönemlerine kadar basılmış olan bir çok Bizans sikkesinde imparatorun saltanat yılı veya onbeş yıllık iktidar süresi darp edilmiştir. Dolayısıyla, bu dönem içerisinde basılan sikkelerde kesin tarihler bulunmuştur. Özellikle bakır sikkelerin arka yüzünde imparatorun tahta çıkış tarihi düzenli olarak basılmıştır.²⁶ I. Iustinianos tarafından 12. iktidar yılında (538/9) basılan sikkeler örnek teşkil etmiştir. Bununla birlikte, bu tarihte basılan altın ve gümüş birimlere tarih basılmamıştır. İmparatorun tahta çıktığı ilk günden itibaren tahtta kaldığı yıllar sayılarak sikkenin basılacağı yıla denk gelen iktidar yılı hesap edilerek sikkenin arka yüz lejandına basılmıştır; örneğin I. Iustinianos'un ilk iktidar yılı tahta resmi olarak tek başına çıktığı tarih olan 1 Ağustos 527 tarihinden itibaren başlamıştır.

²¹ M. F. Hendy, *a.g.e.*, sayfa 141.

²¹ M. F. Hendy, *a.g.e.*, sayfa 143.

²² D. R. Sear, *a.g.e.*, sayfa 13. .

²³ Bkz., DOC, Plate XLVI AR 334a.3, AR 336.3.

²⁴ O. Tekin, *Eskiçağda Para/Antik Nüsmatiğe Giriş*, İstanbul 1998, sayfa 23.

²⁵ O. Tekin, *a.g.e.*, sayfa 23.

²⁶ D. R. Sear, *a.g.e.*, sayfa 29.

II. Iustinos 15 Kasım 565-5 Ekim 578 tarihleri arasında iktidarda bulunmuştur. 565 yılından kısa bir süre sonra, imparator II. Iustinos follisin birim ağırlığını düşürmüştür. Artık I. Iustinianos basımı, ağırlığı fazla olan follis birimi sirkülasyondan kalkmıştır. İmparatorluğun doğusunda solidusun resmi takas değeri 180 follesten 240 follise ve daha da sonra 288 follese fırlamıştır. Bu artış, follis sikke birim değerinin zaman içerisinde düşmesinin bir göstergesi olmuştur.

İmparator II. Iustinos bazı sikkelerinde tek başına ayakta ya da otururken, bazı sikkelerinde de karısı imparatoriçe Sophia ile beraber tasvir edilmiştir.

I. Iustinos (518-527) iktidarında, solidusun arka yüzünde yapılan önemli değişiklik sonucu; bilinen kadın Viktoria-Zafer betimlemesinin yerine erkek melek tasviri standart olarak kullanılmıştır. Bu arka yüz tasvir biçimi II. Iustinos ve II. Tiberios iktidarı da dahil olmak üzere yaklaşık bir yüzyıl boyunca devam etmiştir.

5 Ekim 578 yılında ölen imparator II. Iustinos döneminde, I. Iustinianos iktidarında faaliyette olan bütün darphanelerde sikke basımına devam edilmiştir. Elimize geçen bazı altın sikkelerin yapısından bu madenden yapılmış sikkelerin Ravenna'da yapılmış olduğu anlaşılır. İşçiliklerinin basitliğinin yanı sıra, I. Iustinos döneminden bu imparatorun iktidarına kadar olan dönem içerisinde basılmış altın sikkelerin küçük birimlerini tartışmanın bir gereği yoktur. Bu dönemde basılmış olan soliduslara bakılınca oturan Konstantinopolis figürünün II. Iustinos iktidarında darp edildiği anlaşılır. Bunun yanı sıra, imparator I. Iustinos ve II. Iustinos dönemlerinde basılmış altın soliduslar, tipte aynı olmalarına rağmen, birbirlerinden ayırt etmek de imkansız değildir. Aynı zamanda, iki imparatorun solidusları incelendiği ve tasvir edilmiş olan büstleri karşılaştırıldığında, I. Iustinos'a ait sikkelerde imparator tıpkı kendisinden önceki imparator tasvirlerinde olduğu gibi sağ elinde mızrak tutmuştur. Fakat, imparator II. Iustinos kendisinden önceki imparator I. Iustinianos'un sikkelerinde küreden yükselen bir haçın mızrağın yerini alması benzeri Viktoria-Zafer figüründen yükselen haç da I. Iustinos döneminde kullanılmıştır. II. Iustinos'un bakır sikkeleri ise oldukça bol ve çok yaygındır. Bakır sikkeler tasvirlerinde imparator ve imparatoriçenin figürlerini taşırlar.²⁷ İki ardıl imparator II. Iustinos ve II. Tiberios dönemlerinde solidusun arka yüz tipi değişmiştir. II. Iustinos'un sunduğu, oturan Konstantinopolis tipi daha sonra tekrar kullanılmamıştır.²⁸

II. Iustinos'un iktidarı sırasında; Konstantinopolis, Thessalonike, Nikomedeia, Kyzikos, Antiokheia, Aleksandreia, Kartaca, Konstantine, Roma, Ravenna darphaneleri faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Kataloğumuzda yer alan Ödemiş Müzesinden aldığımız ve bu makaleye konu olan sekiz sikkeden iki tanesini altın solidus, bir tanesini altın tremissis; dört tanesi

²⁷ H. Goodacre, *a.g.e.*, s. 75, 76, 77.

²⁸ D. R. Sear, *a.g.e.*, s. 13.

Ödemiş Müzesinden Bir Grup I.Iustinianos ve II. Iustinos Dönemi Sikkesi

nibakır follis ve bir tanesini de yarım follis oluşturmaktadır ve bu sikkeler literatür çalışması kapsamında değerlendirilmiştir. Bu çalışmada sunulmuş olan bakır follis ve fraksiyonlarının arka yüzlerinde bulunan değer işaretinin sağ boşluğunda yer alan rakamlar sikkelerin imparatorun saltanat yılını vermesinin yanı sıra sikkelerin tarihlenmesini sağlamıştır.²⁹

ÖDEMİŞ MÜZESİNDEN ÖRNEKLER

(Levha 1-8)

1) Altın solidus

Envanter No : 3680.

Müze Geliş Yeri ve Tarihi : Satın alma.

Ölçüsü : 20 mm. çapındadır.

Ön Yüz : İmparatorun tam cepheden büstü. Üzerinde bir zırh ve başında ise pendilialı ve inci süslemeli bir miğfer vardır. Sol elinde üzerinde çelenk taşıyan Victoria'nın bulunduğu küre-globus tutuyor.

DN IUS ... US PP AVG

Arka Yüz : Oturan Konstantinopolis figürü. Sol elinde haç asa, sağ elinde ise bir küreden yükselen potent haç taşımaktadır. $\frac{3}{4}$ profilden tasvir edilmiştir. **VICTORIA AVGGG** ve alt kesimde **CONOB** var. Sikke Konstantinopolis basımıdır.

Tarih : II. Iustinos 565-578.

Durumu : Önyüz hafif siliktir.

Benzeri : DOC. Vol 1, Plate XLIX A 1.

²⁹ Ödemiş Müzesinden aldığımız sikkeleri elimizde mevcut olan sikke katalogları ile karşılaştırarak tekrar gözden geçirmiş ve tarihlemiş olduk. Genel olarak, ardal imparatorların sikkeleri birbirleri ile sıkça karıştırıldıkları için elimizde bulunan sikkelerin tarihlenmesinde de bir sorun yaşanmıştır. İmparator I. Iustinos ve I. Iustinianos'un ortak iktidarları sırasında basılan sikkeler ile imparator II. Iustinos ve karısı Sophia'nın ortak tasvirlerinin bulunduğu sikkeler, basım tarihlerinin birbirine yakın olmalarından dolayı karıştırılmıştır. Bahsettiğimiz sikkeleri tek tek katalog taraması ile inceleyerek tarihlemeyi uygun bulduk. Ayrıca bakır sikke birimlerinin arka yüzlerinin sağ boşluğunda yer alan imparatorun saltanat yılını tarihleyerek, sikkelerin basım tarihlerine de ulaşmış olduk. Nitekim, Ödemiş Müzesi envanter defterlerine kaydedilen bilgilerden farklı bilgilere ulaştığımızı ve bu bilgilerimizi en kısa zamanda Ödemiş Müzesi ile paylaşacağımızı özellikle belirtmek isterim.

Ceren Ünal

1) **Altın solidus**

Envanter No : 4822.

Müze Geliş Yeri ve Tarihi : Satın alma.

Ölçüsü : 20 mm çapında ve 4.44 gr. ağırlığındadır.

Ön yüz : İmparatorun cepheden miğferli ve zırlı büstü. Sol elinde bir küreden yükselen potent haç taşımaktadır.

DN IUSTINIANVS PP AVGGG

Arka Yüz : Ayakta duran kanatlı Victoria tam cepheden. Sol elinde ucunda khristogram olan bir haç asa, sağ elinde ise bir küreden yükselen potent haç taşımaktadır. Sağ boşlukta yıldız var.

VICTORI AAVGGGA ve alt kesimde **CONOB** var.

Tarih : I. Iustinianos 527-565.

Durumu : İyi durumda

Benzeri : DOC. Vol 1, Plate XLVI, A 333a

3) **Altın tremissis**

Envanter No : 8180.

Müze Geliş Yeri ve Tarihi : Satın alma.

Ölçüsü : 14-17 mm çapındadır.

Ön yüz : İmparatorun sağa doğru, başında inci diademli profil büst portresi.

DN IUSTINIANUS PP AVG

Arka yüz : $\frac{3}{4}$ cepheden, sağa doğru yürüyen Victoria figürü. Sağ elinde bir küreden yükselen potent haç taşımaktadır. Altta **CONOB**, sağda yıldız var. Alt kesimde bulunan **CONOB**, darphane işareti sikkenin Konstantinopolis basımı olduğunu göstermektedir.

Ödemiş Müzesinden Bir Grup I.Iustinianos ve II. Iustinos Dönemi Sikkesi

VICTORIA AVGVSTORVM

Tarih	: I. Iustinianos 527-565.
Durum	: Kesim düzgün değil, silik ve aşınmış.
Benzeri	: DOC. Vol 1, Plate XIII, A 19.2.

4) Bakır Follis

Envanter No	: 1437.
Müzeye Geliş Yeri ve Tarihi	: Satın alma.
Ölçüsü	: 33 mm çapındadır.

Ön yüz : İmparatorun tam cepheden büst portresi. Tasvirin sağ boşluğunda bir haç tasviri yer almaktadır. Sol elinde haçlı bir asa taşımaktadır.

DN IVSTINIANVS PP AV

Arka yüz : Ortada yer alan follis değer işareti olan M ve bu işaretin sol tarafında **ANNO** lejandı ve alt kesiminde de darphane işareti olan **CON**(stantinopolis) yer almaktadır. Follis Konstantinopolis darphanesi basımıdır. Arka yüzde bulunan değer işaretinin sağ tarafında ise imparatorun 29. iktidar yılını ifade eden **XXIÇII** rakamı verilmiştir.

Tarih	: I. Iustinianos, 556 yılı.
Durumu	: Üzeri aşınmıştır.
Benzeri	: DOC. Vol 1, Plate XX, Æ 51 b.

5) Bakır Follis

Envanter No	: 1513.
Müzeye Geliş Yeri ve Tarihi	: Satın alma.
Ölçüsü	: 30 mm çapındadır.

Ön yüz : Tahtta oturan imparator ve imparatoriçe. Başlarında pendialı taçları ile tasvir edilmişlerdir. Soldaki figür imparatora aittir ve sol elinde bir küreden yükselen potent haç taşımaktadır. Sağ tarafta bulunan imparatoriçeye

Ceren Ünal

ait figürde ise, imparatoriçe sol elinde haçlı bir asa taşımaktadır. Çizgisel bir betimleme üslubu göze çarpmaktadır. Tasvir bir hayli aşınmıştır.

DN IVST....NVS PP AV

Arka Yüz : Ortada yer alan follis değer işareti olan **M** ve bu işaretin sol tarafında **ANNO** lejandı ve alt kesiminde darphane işareti olan **CON**(stantinopolis) yer almaktadır. Follis Konstantinopolis darphanesini basımıdır. Değer işaretinin sağ tarafında imparatorun 6. iktidar yılını veren rakam bulunmaktadır. Değer işaretinin üzerinde ise Khristogram vardır.

Tarih : II. Iustinos, 571 yılı.

Durum : Kenarları aşınmıştır.

Benzeri : DOC. Vol 1, Plate L, Æ 21.

6) Bakır Follis

Envanter No : 8315.

Müze Geliş Yeri ve Tarihi : Kaleköy/Kiraz.

Ölçüsü : 34 mm çapındadır.

Ön yüz : İmparatorun tam cepheden büstü. Sol elinde bir küreden yükselen potent haç taşımaktadır. İmparator pendilialı bir taç giymektedir. Tasvirin sağ boşluğunda bir haç vardır.

DN IVSTINIANVS PP AV

Arka Yüz : Ortada follis değer işareti olan **M** ve bu işaretin sol tarafında **ANNO** lejandı ve alt kesiminde darphane işareti olan **NIKO** yer almaktadır. Follis Nikomedeia darphanesinin A ışığında basılmıştır. Değer işaretinin sağında imparatorun 23. İktidar yılı, üst kesimde bir haç ve alt kesimde **NIKO** vardır.

Tarih : I. Iustinianos, 550 yılı.

Durumu : Ortası deliktir ve kısmen aşınmıştır.

Benzeri : DOC. Vol 1, Plate XXVIII, Æ 129.

7) Bakır Yarım Follis

Envanter No : 3678.

Müze Geliş Yeri ve Tarihi : Satın alma.

Ödemiş Müzesinden Bir Grup I.Iustinianos ve II. Iustinos Dönemi Sikkesi

Ölçüsü : 19 mm çapındadır.

Ön yüz : İmparator ve imparatoriçe yan yana ayakta durmaktalar. İmparator sol elinde bir küreden yükselen potent haç taşımaktadır.

INI PP AVI

Arka yüz : Sikkenin ortasında yarım follis birimi değer işareti olan **K** ve bu işaretin solunda **ANNO** lejandı, üst kesimde bir haç ve alt kesimde **TCS** (Thessalonike) kısaltması vardır. Değer işaretinin sağında yer alan **Δ** rakamı ise 4. işlik işaretidir. Sikke Thessalonike darphanesinin 4. işliğinde basılmıştır.

Tarih : II. Iustinos.

Durumu : Kenarları düzgün değildir

Benzeri : DOC. Vol 1, Plate LII, Æ65.1.

8) Bakır Follis

Envanter No : 1514.

Müzeye Geliş Yeri ve Tarihi : Satın alma.

Ölçüsü : 29 mm.

Tanım

Ön yüz : İmparator ve imparatoriçe tahtta yan yana oturmaktalar. Başlarında nimbus vardır. Başlarının arasında bir haç yer almaktadır.

Arka yüz : Ortada follis **M= 40** nummi değer işareti vardır. Sol tarafında **ANNO** lejandı ve alt kesimde **NIKO** darphane kısaltmaları yer almaktadır. Üst kesimde bir haç bulunmaktadır. Sağ tarafta imparatorun 12. iktidar yılı verilmiştir. Sikke Nikomedia darphanesi basımıdır.

Tarih : II. Iustinos, 577 yılı.

Benzeri : DOC. Vol 1, Plate LIV, Æ 102a.2

BİBLİYOGRAFYA

A. BELLINGER: Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection: Vol 1 Anastasius to Maurice 491-602, Washington 1966.

GOODACRE, Hugh, *A Hand Book of the Coinage of the Byzantine Empire*, London 1967.

Ceren Ünal

HARL, W. Kenneth, *Coinage in the Roman Economy 300 B.C. to A.D. 700*, London 1996.

HENDY, Michael F., *The Economy, Fiscal Administration and Coinage of Byzantium*, Northampton 1989.

SEAR, David R., *Byzantine Coins and Their Values*, London 1974.

TEKİN, Oğuz, *Eski Çağda Para/Antik Nüsmatiğe Giriş*, (Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları), İstanbul 1998.

The OXFORD DICTIONARY of BYZANTIUM, eds. A. M. Talbot and A. Kazdhan 3 vols. New York - Oxford 1991.

OSTROGORSKY, Georg (çev. F. Işıltan), *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara 1995.

WHITTING, P.D.(ed.), *Byzantium An Introduction*, Oxford 1971.

Özet

İmparatorlar I. Iustinianos ve II. Iustinos dönemleri sikke sistemi, birimler ve birbirleri ile olan ilişkilerinden bahsetmeden önce, bu dönemlerin ekonomik ve politik durumlarından bahsetmeyi tercih ettim. Her ne kadar imparator I. Iustinianos döneminde Nika isyanı ve 200 yıldan fazla süren korkunç veba salgını gibi bazı yıkıcı olaylar gerçekleşmiş olsa bile, Bizans tarihinde Bizans'ın 'İlk Altın Çağı' olarak hatırlanmıştır. Yurttaşlık Yasası Derlemesi olan Corpus Iuris Civilis kanunu hukuken kabul edilmiş ve 529-37 yılları arasında Aya Sofya inşa edilmiştir. İmparator I. Iustinianos dönemi sikke sisteminde yer alan altın ve bakır sikke birimlerinden dönemi çerçevesinde bahsedilmiştir. Yanı sıra, birimler ve darphaneler arasındaki ilişkiler kısaca hatırlatılmıştır. Bunlara ek olarak, Hıristiyan inancı ve ideoloji etkisi ile sikke sistemine getirilen ikonografik değişiklikler de ortaya çıkmıştır. Her ne kadar, Roma imparatorluk portre sanatı, yaklaşık olarak daima profil portreler yada büstler formundadır, bu dönemde de hala Bizans nümismatik sanatında devam etmiş olsa bile, cephe figürler kullanılmaya başlanmıştır ve bu tasvir biçimi Bizans nümismatik sanatında standart imparatorluk portre tipi haline gelmiştir. 538/9 yılları arasında imparator I. Iustinianos'un bakır sikke birimlerinde ilk defa imparatorun saltanat yılı darp edilmiştir. Bakır sikke birimlerinin arka yüz değer işaretinin sağ boşluğuna Latin alfabesinde harfler ile basılmıştır. İmparator I. Iustinianos döneminde sikke tiplerine, ikonografisine ve birimlerine bir takım değişiklikler getirilmiştir. Bu değişiklikler I. Iustinianos döneminden sonra da devam etmiştir. II. Iustinos'un dönemi ise imparator I. Iustinianos döneminin hem ideolojik, hem de imparatorluk politikası olarak devamı olmuştur. Ödemiş Müzesinde bulunan tanıttığım sekiz sikkeden iki tanesini altın solidus, bir tanesini altın tremissis; dört tanesini bakır follis ve bir tanesini de yarım

Ödemiş Müzesinden Bir Grup I.Iustinianos ve II. Iustinos Dönemi Sikkesi

follis oluşturmaktadır. Bu sikkelerin tarihlendirilmesinde bazı farklılıklar tespit etmiş bulunmaktayım. Bu sikkelere doğru birer tarihlendirme yapabilmek için Bizans nümismatiğine ilişkin katalogları araştırarak, makale arkasında yer alan bir katalog ile tanıtmayı uygun bulmaktayım.

Anahtar Kelimeler: *Bizans, sikke, I. Iustinianos, II. Iustinos, Ödemiş Müzesi.*

Abstract

I preferred to introduce the economic and political life of the reign of the emperors Iustinianos I. and Iustinos II. before talking about the coinage system, denominations and the relations with each other. Although the reign of the emperor Iustinianos I. was affected by some disastrous events like Nika revolt and the catastrophic plague which continued more than two hundred years, it was mentioned as a 'first golden age' in Byzantine history. The Corpus Iuris Civilis was promulgated and also Hagia Sophia was built in 532-37. Coinages from the reign of the emperor Iustinianos I. which contains gold and copper denominations were regarded on the base of this period. Also relations of denominations and mints were mentioned briefly. In addition to these, some changes in the iconography of coinages occurred with the affect of the Christian belief and ideology. Although Roman imperial portraiture, almost always taking the form of profile heads or busts, still continued in numismatic art of Byzantine Empire at that time, facing figures were started to be used and it became a standard Byzantine imperial portraiture type in Byzantine numismatic art. The emperor's year of the reign in coins' inscriptions was firstly appeared in the copper denominations of the emperor Iustinianos I. in 538-39. On the right side of the reverse of the copper denominations had the year of the emperor's reign in Latin alphabetical letters. The reign of the emperor Iustinianos I. brought some changes on the types, iconography and the denominations of coinages. These changes also were survived after the end of the emperor Iustinianos I.'s reign. The reign of the emperor Iustinos II. was the continuation of the emperor Iustinianos I.'s reign in both ideology and the imperial policy. I introduced eight coins which were located in Ödemiş Museum; two of them were solidus, one of them was tremissis and four of them were copper denomination follis and one of them was half follis. I found differences about their times. I researched Byzantine numismatic catalogues to give them the true dates of minting. At the end of this article a catalogue of the above mentioned coins were presented.

Key-words *Byzantium, coin, I. Iustinianos, II. Iustinos, Ödemiş Museum.*

Levha

Ödemiş Müzesinden Bir Grup I.Iustinianos ve II. Iustinos Dönemi Sikkesi

Res. 1

Res. 2

Res. 3

Res. 4

Res. 5

Ödemiş Müzesinden Bir Grup I.Iustinianos ve II. Iustinos Dönemi Sikkesi

Res. 6

